

сељака за земљу карактеристичан у овом или оном облику за читав европски феудализам што омогућава друкчије разумевање многих појава из наше прошлости под Турцима“.¹⁷⁾

М. Ђ., писац овог приказа, сложио се у свему са писцем књиге **Турска власт у Црној Гори у XVI и XVII веку**. И по њему је та књига дефинитивно порушила легенду о томе како Црна Гора није признала турску власт, како је увијек, „макар и не читава а оно дијелом била слободна и не под харачем“.

„И Стара Црна Гора је исто тако признавала турску власт, плаћала данке и хараче, али је притом имала извјесну аутономију из разлога који документима нијесу сасвим разсвјетљени“.

Приказ **Крај једне легенде** налази у писцу ове књиге више врлина. У личности Ђ. сретно се удружио „испитивач“ са аналитичаром. Он руши овом својом књигом феудално-националистичке легенде и предрасуде. Једном речи Ђ. поседује сва историчару потребна својства. Упоредивањем њега са Јов. Томићем, Ил. Руварцем, закључује референт да је Ђурђев политички незаинтересованији од њих, а при том он није битно оптерећен расним, националним а ни филозофским у смислу правца предрасудама.

О овоме што је доведе речено о врлинама и својствима Ђ. једни ће мислити овако други онако. Тешко је међутим после свега некога уверити да је Ђ. у овој расправи још једном „потврдио тврдњу“ да је „научна страст и истинољубивост најбољи допринос савременој друштвеној, па и националној свијести“¹⁸⁾.

Свега код њега може бити али за истинољубивост Ђ. не питајте. Ње у њега нема ама ни за лек.

Последњи параграф у приказу **Крај једне легенде** М. Ђ. написао је по казивању Ђ., на веру. Је ли чудо онда што је у њему мало што истинито?

Гл. Елезовић

ЈАНКО ЛОПИЧИЋ: РАЗВОЈ И РАД КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ У ЦЕКЛИНУ ДО 1945 ГОДИНЕ

(Прилог историји КПЈ за Црну Гору)

Врло је захвалан посао писати о развоју радничког — револуционарног покрета код нас, као и о развоју и раду појединих организација КПЈ и Партије као цјелине. Врло је корисно и ври-

¹⁷⁾ Види **Нова Мисао**, бр. 1, год. 1954, Београд, стр. 133 у нап. 2).

¹⁸⁾ Месечни часопис **Нова Мисао**, бр. 1, год. 1954, стр. 133.

једно пажње и само прикупљање материјала о раду ових организација.

Друг Јанко К. Лопичић дао је под горњим насловом преглед развоја и рада организације Комунистичке партије у Цеклину. С обзиром на важност оваквих публикација, као и то да би било пожељно да и други другови пишу о развоју и раду, како појединих организација КПЈ у оквиру општине, града, среза, републике па и уопште, сматрам да је потребно критички се осврнути на низ неправилних закључака, произвољних и контрадикторних тврдњи у књизи друга Лопичића. Но прије преласка на ово желим да истакнем да је КПЈ од свог оснивања имала у Цеклину чврсто упориште. Неоспорна је чињеница да за ово, између осталих, има највећу заслугу Марко Машановић, који је 1930 г. херојски завршио свој живот у борби са полицијом. Партијска организација у Цеклину и Цеклин, односно Општина ријечка, дали су богат прилог у људским жртвама и материјалу за побједу Народноослободилачке борбе и Народне револуције, али све ово не даје право другу Јанку Лопичићу нити иком да замагљује и мистифицира рад и развитак партијске организације у Цеклину и улогу Цеклина у току Народноослободилачке борбе.

У својој књизи друг Лопичић се не служи при обради дјелатности и рада појединих организација, војних штабова и сл. оним именима како су се они заправо звали у оно вријеме, што онемогућава читаоцу да прати ток развоја. Сам наслов његове књиге „Развој и рад Комунистичке партије у Цеклину до 1945 године“, очигледно необично звучи, јер је у Цеклину постојала и радила организација Комунистичке партије Југославије, а не Комунистичка партија у Цеклину. Овдје се, очигледно, ради о развоју једног дијела, тј. једне организације, а не о некој Комунистичкој партији као цјелини.

На почетку текста, (стр. 3), пишући о првим носиоцима марксистичке идеологије у Црној Гори, друг Лопичић није се потрудио да бар оно што је тамо желио да каже, употребом одговарајућих израза правилно претстави. Напримјер он каже: „С обзиром на економски неразвијене услове у Црној Гори први носиоци марксистичке идеологије били су интелектуалци, и,“, Мени се чини да нема економски неразвијених, или економски развијених услова. Што се тиче услова, њих може бити само више или мање, или их за нешто или некога немати. И на овој страници као и више пута кроз читаву књигу, долази до изражаја настојање друга Лопичића да извјесне истакнутије борце за право радног народа, који потичу из Цеклина, а најчешће су као комунисти формирану у другим организацијама, прогласи као људе, који су политички дјеловали и који су непосредно заслужни за: „Развој и рад Комунистичке партије у Цеклину“, што се најбоље види из именованог бораца и жртва из.

Цеклина, тј. из Општине ријечке, палих у Народноослободилачком рату од 1941 — 1945.

Говорећи о првим и најистакнутијим револуционарима, друг Лопичић каже: „Први и најистакнутији од њих је друг Марко Машановић, учитељ, који је одгојио низ осталих као Станка Драгојевића. “. Споменимо неке биографске податке из живота и рада Марка Машановића и Станка Драгојевића, који говоре да се Марко Машановић родио у Цеклину 1895 године. основну школу је завршио у свом родном мјесту, а богословско-учитељску школу на Цетињу, живио и радио на терену Среза цетињског све до одласка за Совјетски Савез. Станко Драгојевић рођен је у Друшићима 1893 год. и тамо завршио основну школу, гимназију учио у Подгорици, Сремским Карловцима и Јагодини; није се редовно школовао, поред осталог и због учешћа у Балканском рату, последије чијег се завршетка вратио у Србију, а одатле био упућен за привременог учитеља у Македонију. За вријеме аустроугарске окупације живи и ради у Подгорици, гдје му се и читава породица доселила последије завршетка Балканског, а прије почетка Првог свјетског рата, (изгледа 1913 године). За читав овај период не би се рекло да су тако често Машановић и Драгојевић били заједно и могли да врше један на другога пресуднији утицај, или како то друг Лопичић тврди да Марко Машановић „одгоји“ друга Станка Драгојевића у комунистичком духу.

Даље, друг Лопичић тврди да је друг Марко Машановић, „још као ученик богословско-учитељске школе на Цетињу био напредан и много је читао марксистичку литературу. “. Мени се чини да ова тврдња да је много читао марксистичку литературу не може да се одржи, јер је онда врло мали број марксистичких дјела био преведен на наш језик, а колико ми је познато Машановић као ученик богословско-учитељске школе није говорио ниједним страним језиком. Не помишљај да спорим, да је друг Машановић марљиво прочитао сву ону марксистичку литературу, која је била преведена на наш језик, али и то све када се скупи, за данашње наше појмове није много. Даље, на истој страни стоји: „Ови напредни и борбени људи, били су међусобно повезани и стварали су своје комунистичке кружоке, који су с времена на вријеме, организовали протесте и сличне акције, у којима се Марко, увијек истицао својом храброшћу“. Да су се напредни и борбени људи у Црној Гори и прије 1919 године, на свој начин повезивали и организовали неке акције, ја мислим да је тачно, али да су стварали „своје комунистичке кружоке“, не вјерујем да ће се за то наћи доказа, а не може се на голе ријечи другу Лопичићу ово вјеровати.

На 4 страници, друг Лопичић пише: „Марков најбољи и најближи сарадник био је Станко Драгојевић, који се издвајао сво-

јим способностима и залагањем у револуционарном раду, тако да они постају жижа комунистичког покрета, не само у племену Цеклину него и у Ријечкој Нахији па и даље. Још у току ратова — Балканског и Првог свјетског, ова два борца, у сарадњи са малим бројем симпатизера покрета, активно раде, агитују и успјешно пропагирају комунистичку идеју и стварају широки круг симпатизера и пријатеља“. Говорити прије 1919 године о успјешном пропагирању комунистичких идеја код нас у Црној Гори, па и у Цеклину, ја мислим да је врло тешко. Овдје Лопичићева фантазија родила је и неки „широки радничко-сељачки покрет који се међусобно повезује у свим крајевима Црне Горе, и ако окупација (мисли на аустриску) још траје“. Исто тако, Лопичић не даје неке сигурне податке на основу којих би му се могло вјеровати, да је друг Марко Машановић био повезан са напредним морнарима у Боки Которској (1918 године).

Даље, Лопичић тврди да је комунистички покрет постао „масован и чврст“, ваљда мисли у 1919 години, што је, по моме мишљењу, идеализација а не стварност, јер ваљда данас није тешко знати, колико је онда могао бити чврст овај покрет у организационом смислу, с обзиром што није имао неког организованог језгра око кога би се окупљао, јер као што и сам Лопичић тврди, партијска организација у Цеклину је формирана тек после повратка друга Марка Машановића са Вуковарског конгреса (1920 године). Чини ми се, да, поред осталог, чврстина једнога покрета у многоме зависи од тога колико је у организационом погледу чврсто само језгро покрета, колико су јасни циљеви и задаци, како језгру покрета, тако и осталим члановима покрета, који се у даној ситуацији налазе пред покретом. Да бисмо видјели колико Лопичић нема право у својој тврдњи да је комунистички покрет у Цеклину био чврст у 1919 години кад још нијесмо имали тамо ни партијску организацију, мислим да ће корисно послужити ако погледамо колико је била чврста и сама КПЈ у времену доношења и спровођења у живот „Обзнане“. О овоме друг Тито каже у свом реферату на Петом конгресу: „Даље, основне слабости КПЈ у оно вријеме састојале су се у томе што она још није била ни идеолошки ни организационо изграђена револуционарна партија, изграђена на принципима бољшевичке партије.“. „И разумије се, такву Партију није било тешко разбити“¹⁾. Ја мислим да ово нарочито важи за партијске организације у Црној Гори, па самим тим и за онај „комунистички покрет“ и организацију у Цеклину.

При крају 4 странице, друг Лопичић каже, за неког Хајдара Јахића, да је напредни трговац са Ријеке. Прије него је дао ова-

¹⁾ Политички извјештај Јосип Броз Тито — Пети конгрес Комунистичке партије — извјештаји и реферати, страница 33, — штампарија „Култура“ Београд 1948 г.

кву карактеристику о трговцу Јахићу, без обзира што је он био у оно вријеме, 1919, секретар радничког удружења у Ријечи а касније и секретар и благајник секције Комунистичке партије у Ријечи Црнојевића, морао се заинтересовати шта је касније, након „Обзнане“ и забране КПЈ тај Јахић радио. У броју 66 органа Радикалне странке „Црна Гора“, од 6 септембра 1921 међу једним бројем лица која су осудила ондашње вођство Комунистичке партије Југославије и иступили из њеног чланства, налази се и име Хајдара Јахића.

На 6 страници друг Лопичић пише: „У овим бурним данима када се на више мјеста у Црној Гори, водио братоубилачки рат, између бјелаша (присталица великосрпске владавине) и зеленаша (присталица владавине краља Николе) у Цеклину, и Ријечкој Нахији, захваљујући јаком комунистичком покрету и личном Марковом ауторитету и залагању, до таквих окршаја није дошло“. Поставља се питање да ли једноставно можемо да стрпамо све људе, који су се 1918 и 1919 и касније борили против онаквог уједињења, у ствари против присаједињења Црне Горе Србији, како друг Лопичић каже, у „зеленаше (присталице владавине краља Николе.“) Ја мислим да не можемо. Овај покрет без обзира што су се на његовом челу налазили људи, углавном, присталице владавине краља Николе, имао је и шири карактер, наиме, преко њега се манифестовало незадовољство и отпор против присаједињења Црне Горе Србији, односно против онако спроведеног уједињења народа Југославије. Овако становиште довољно јасно потврђују и сљедеће ријечи друга Тито: „У Црној Гори и Хрватској дошло је до јаког отпора противу таквог националног уједињења; тај отпор био је у крви угушен како у Црној Гори, тако и у Хрватској. Ето то је била мисија француских и српских трупа у ново-припојеним крајевима.“³⁾

А уколико је тачно, да људи из Цеклина, односно Општине ријечке, нијесу учествовали у борбама 1919 ни на страни бјелаша ни на страни зеленаша, опет, по моме мишљењу, не говори у прилог јаког комунистичког покрета у Цеклину, јер је чињеница, да је један приличан број учесника у такозваном омладинском покрету када је Комунистичка партија формирала своје организације у Црној Гори, пришао истој. То би били отприлике и припадници Лопичићевог, такозваног, „комунистичког покрета“. Скоро сви руководећи људи, као и сам Обласни одбор КПЈ за Црну Гору, припадали су такозваном омладинском покрету, у ствари били су бјелаша и све до Треће конференције КПЈ, која је одржана децембра 1923 године, а неки чак и до 1926 године (десница у руководству КПЈ), имали су и погрешан став по националном питању, па самим тим стајали су на пози-

³⁾ Политички извјештај Јосип Броз Тито — Пети конгрес Комунистичке партије Југославије — извјештаји и реферати стр. 24 — штампа-рија „Култура“, Београд, 1948 год.

цијама онако спроведног „уједињења“. Ова чињеница довољно јасно побија становиште Лопичића, да они нијесу због тога што је био јак „комунистички покрет у Цеклину“, остали ван учешћа у борби на страни бјелаша или зеленаша, већ из других разлога.

Друг Лопичић (стр. 6 и 7) даље каже: „Комунистичка партија у Цеклину не престаје да ради, већ се строго илегално организује и Марко крајем 1921 године, ствара прву партијску ћелију од ових другова.....“. Послије доношења „Обзна-не“ један број припадника Комунистичке партије, који је остао на позицијама Партије, несумњиво илегално се састајао и договарао како да настави политички рад у новим условима. О томе када је КПЈ пријешла на систем рада на бази ћелија као основних организација, биће најбоље да се и овом приликом послужим рефератом друга Тита на Петом конгресу КПЈ, који каже: „КПЈ се послије забране почела постепено опорављати, створен је привремени извршни одбор, намјесто онога који је ухапшен. Услјед помањкања искустава, стварање ћелијских, односно основних партијских организација ишло је врло споро. Тек од 1923 године учињен је у том погледу извјестан напредак у главним центрима, а 1924 године већ се стварају ћелије у провинцији, у мањим градовима и селима. Али тих је организација у то вријеме још био врло мали број, и њихова упоришта била су углавном синдикати, који су с тешком муком почели поново рад.“) Уколико друг Лопичић посједује неки други материјал, који говори у прилог његове тврдње било би корисно да га објави.

Описујући спор који су комунисти Цеклина, на челу с Марком Машановићем водили са Цетињским манастиром око цеклинских риболова и када су спор изгубили, друг Јанко Лопичић дословно каже: „Напрстив, све трошкове око спора морао је да плати Марко, што је и урадио, продајући своју имовину на Цеклину“. Чини ми се да ово довољно јасно говори колико је наш покрет онда био јак, колика је била његова организациона чврстина, утицај на масе и спремност комуниста и њихових симпатизера и пријатеља на селу, односно, конкретно онда у Цеклину, чак и за материјалне жртве, а о онима другима и да не говоримо. С друге стране, овај примјер стварно говори о пожртвовању Марка Машановића, али и побија оно што друг Лопичић пише о тадашњој снази Партије и њеном утицају у Цеклину.

На 14 страници, говорећи о томе како су у току љета ђаци, студенти и други интелектуалци, родом Цеклињани, помагали у политичком раду организацију, друг Лопичић каже: „Нарочито су, скоро сваког љета долазили другови: Бошко Стругар, Бранко

³) Политички извјештај Јосип Броз Тито — Пети конгрес Комунистичке партије Југославије — извјештаји и реферати, страница 24 — штампарија „Култура“ Београд 1948 г.

Петричевић, Војо Ражнатовић и Стево Краљевић“. Међу овим свијетлим именима другова, који су часно завршили свој живот у току Народноослободилачког рата, друг Лопичић оставља читаоца у недоумици, у погледу Бранка Петричевића. Ако друг Лопичић мисли на Бранка Петричевића-Кађу, који је неоспорно својевремено помагао рад партијске организације у Цеклину, чини ми се да је био дужан рећи и за њега, његов развојни пут, као што је на страници 8 рекао за Радоја Вукчевића и на страници 13 за Влада Вукашевића да су, касније, постали издајници. Зар Бранко Петричевић-Кађа није 1940 године био искључен као разбијач и тек враћен у току Народноослободилачког рата у Партију, да би из ње, опет, након појаве резолуције Информбироа био искључен, не само као разбијач, већ и као издајник нашег народа.

Даље, друг Лопичић каже: „Крајем 1937 године формира се скоро по свим селима Цеклина нова економска организација „Сељачко братство“ која ускоро постаје, врло масовна“. Организација „Сељачко братство“, није била углавном, економска организација, већ организација, која је била формирана са задатком да шири просвјету и пропагира идеју задругарства првенствено на нашем селу. Да је ово тачно, најбоље ће се видјети из члана 2 друштвених правила, гдје се каже: „Циљ је друштва да морално и материјално помаже село и сељаче, радећи на свим пољима: пољопривредном, задружном, здравственом, социјалном, просвјетном итд., једном ријечју, његујући чојство као што се његовало јунаштво“. Да није полиција убрзо забранила организацију „Сељачко братство“, врло је вјероватно да би она попримила убрзо и низ елемената економске организације, наиме, њена дјелатност би се сигурно развијала у оном смислу, због чега је нешто касније формирана организација „Сељачка самопомоћ“.

Друг Лопичић даље пише: „Захваљујући комунистима из Цеклина, Љуботиња и Црмнице, сачувано је скоро све оружје 150 пјешадиског пука и било је донешено кућама“. Слажем се са другом Лопичићем да су онда комунисти и многи патриоти, враћајући се из јединица, послје капитулације старе Југославије, носили оружје својим кућама, па чак и приличан број оних, који су били код својих кућа, у селима и мјестима, куда је војска пролазила, трудио се да на разне начине дође до неког оружја. Но, и поред овога, чини ми се, да је горња тврдња друга Лопичића преувеличавање, без обзира што је територија Цеклина, Љуботиња и Црмнице прилично велика, али ако упоредимо број становника на овом подручју, о коме друг Лопичић говори, број бораца, које је то подручје, с обзиром на број становника могло да да и наоружање једног ратног пјешадиског пука бивше југословенске војске, онда ће читава ствар испасти на штету тврдње друга Лопичића.

Да би истакао успјех партијске организације у Цеклину у политичком раду, на привлачењу маса на позиције Партије и припрему за борбу против поробљивача наше земље, друг Лопичић каже: „Са врло јаким и непрекидним радом, успијева се да се истисне и посљедњи утицај грађанских партија, које су се отворено издајом осовинским силама и пропашћу Југославије потпуно дискредитовале и изгубиле свако повјерење у широком народним масама“. Ја мислим да ни у овоме друг Лопичић није потпуно у праву. Тачно је да је наша Партија — па сигурно и партијска организација у Цеклину — у оно вријеме уживала велики ауторитет и претстављала једину организацију којој су широке народне масе вјеровале и прихватале наш акциони програм. Тачно је и то да су грађански политичари и грађанске политичке странке, углавном, разочарале широке народне слојеве својом политиком пљачке радничке класе и сиромашног сељаштва и својом издајничком политиком, кад је била у питању борба за слободу и независност наше земље. Те је према томе било логично да они нијесу могли одмах након окупације наше земље да се појаве са неком својом платформом, која би могла нарочито да смета нашем политичком раду на окупљању широких народних маса, на припремању за оружану борбу против фашистичких окупатора. Ако у оно вријеме грађански политичари нијесу јавно давали глас од себе, изузев оне групе која се отворено била ставила у службу окупатора, није то никакав доказ што смо ми успјели непрекидним радом да истиснемо и посљедњи утицај грађанских партија. Овај утицај грађанских партија, односно старог капиталистичког поретка, не само што је живио кроз читаво вријеме Народноослободилачког рата, но он и данас живи и манифестује се ту и тамо у нашој новој држави преко развлашћених група и појединаца који прижељкују да се врати старо, или преко разних ситносопственичких схватања, конзервативизма и сличних појава. Утицај који су стари капиталистички поредак и његове политичке партије и друге разне организације, вршили деценијама на широке масе, није могуће да се „истисне“ за један краћи период, како то друг Лопичић каже, макар колико био интензиван политички и други рад наше Партије. Но, мало даље, сигурно ћемо наћи доказа код самог друга Лопичића, којима он побија и ову своју тврдњу.

На почетку 33 странице друг Лопичић каже: „Наша Партија је знала и успјела да користи и онако борбени дух и расположење црногорског народа, који је ненавикнут да трпи ропство и угњетавање“. Изгледа да друг Лопичић или не познаје или заборавља историју црногорског народа, у којој има маса херојских подвига, кад је у питању борба Црногораца за одбрану слободе и независности. Али је било и ситуација када су на попришту борбе остајали само људи свјесни историских задатака,

које је епоха пред њих поставила и који су спремни да се до краја боре за њихово остварење.

Нема народа који је сам по себи храбар, или нехрабар. Нема априори оваквог или онаквог расположења, без везе са конкретном стварношћу. Како смијешно звучи други дио реченице, који сам већ цитирао, у коме се каже, да је црногорски народ ненавикнут да трпи ропство и угњетавање. А зар у старој Југославији Црногорци нијесу пуних 20 година били национално угњетавани и тек су се тога ослободили у заједничкој борби коју су водили сви народи Југославије од 1941 — 1945 године. Овдје се не може поставити питање, да ли је неко навикнут или ненавикнут да трпи ропство, него да ли је нешто било или није било, а ако је било, зашто је било. Нема људи ни народа, који, када постану свјесни да некеме робују при постојању субјективних и објективних услова, неће да се боре за своје ослобођење.

На истој страници друг Лопичић каже: „И као важан фактор је и отпочети рат сила осовине противу совјетске Русије, не само као радничко-сељачке државе, него као највеће словенске заједнице са којом веже нарочито Црну Гору многовјековна братска сарадња и помоћ“. Још је Његош у „Шћепану Малом“ описао како је изгледала та многовјековна „братска сарадња и помоћ“, коју су Руси, односно руски властодршци, указивали Црногорцима. Могло би се наређати више примјера, из којих би се видјело да су руски властодршци више пута позивали Црногорце да им помогну у појединим ратовима, а касније су се они сами споразумијевали, остављајући Црногорце на милост и немилост непријатељу. Зар исто тако немамо више примјера да руски изасланици долазе у Црну Гору са одређеним задатком, да разбију јединство црногорског народа и доведу на одговорна мјеста у Црној Гори своје експоненте. Поред овога, тешко се по моме мишљењу, може нарочито истицати она помоћ, коју су руски властодршци с времена на вријеме указивали Црној Гори у виду које хиљаде рубаља, с циљем да разблаже црногорску срџбу, због низа небратских и уопште нељудских поступака са њихове стране.

Говорећи о 13-то јулским борбама друг Лопичић каже: „Још првог дана (17 јула) стигло је наређење од Главног штаба за Црну Гору...“. Војно руководство у периоду 13-то јулских борби звало се Привремена врховна команда, а Главни штаб је формиран тек послје августовског савјетовања 1941 г., што се може видјети из реферата друга Блажа Јовановића, одржаног на Оснивачком конгресу КП Црне Горе.

Описујући стидљиво ону ситуацију када је наступило расплињавање устанка, спљашњавање борбе и враћање већег дијела устаника својим кућама, он каже: „Са организованим борцима, који су били у шумама, налазио се и већи број других уче-

сника у борбама, од којих се већина постепено пријављивала непријатељу и била интернирана. Из читавог племена интернирано је око 1.000 лица, а имовина како ових тако и осталих, немилосрдно пљачкана и уништавана“. Зар ово што сам друг Лопичић тврди није најбољи доказ за побијање оне његове раније тврдње да се успјело да се непрекидним радом „истисне и последњи утицај грађанских партија“. Све оно што се десило, мислим на расплињавање устанка, сплашњавање борбе, враћање устаника својим кућама и пријављивање непријатељу, није јединствено и искључиво само резултирало због огромне разлике у погледу односа, снага и наоружања, због терора, пљачке и уништавања које је вршила окупаторска војска, због наше слабости у погледу војничке организације и сл., већ једним дијелом захваљујући, баш, конспиративном, а ту и тамо, јавном разбијачком раду, грађанских елемената и група, што недвосмислено говори, без обзира колико је био интензиван наш политички рад, да ми нијесмо успјели, нити имали времена да успјемо да се „истисне утицај грађанских партија“.

Друг Лопичић, пишући како је окупатор 1942 г. успио да са територије Општине ријечке, организује један батаљон, да га наоружа и покрене у борбу против партизана каже: „Људи су и против своје воље, пошли у борбу противу своје крвне браће, преживљавајући најтеже часове у својим осјећањима“. Нико на свијету не иде без неке принуде у борбу, гдје може и да погине. Додуше принуда има разне врсте. Наше борце партизана водила је у борбу, односно, принудила их је да започну борбу и да се боре даље до коначног ослобођења наше земље, свијест о нужности и праведности те борбе и задаци које је пред њих поставила Комунистичка партија Југославије, као једини истински тумач прогресивних народних тежњи. Оне друге, који су сачињавали овај батаљон, о коме друг Лопичић пише, који је помагао у борби против партизана фашистичком окупатору, сачињавали су не само људи који су пошли у борбу против партизана из страха за свој голи живот, већ и људи чија је принуда долазила отуда што су они свјесно ишли за тим да помогну окупатору у борби против партизана. Стајати данас на позицијама да су тај батаљон сачињавали само људи који у оно вријеме и у оној ситуацији нијесу имали снаге да се боре на страни партизана против окупатора, а да су у борбу против партизана дошли из страха за голи живот, сматрам да је заблуда, која уколико бисмо је усвојили, замагљавала би нам многе догађаје из наше најскорије прошлости. У наставку друг Лопичић каже: „И 25 марта дошло је до првог сукоба са четницима, тј. са својом крвном браћом на Горњим Улићима...“. И даље: „Од тада се сваки дан воде борбе са јаким италијанским и четничким снагама на Метеризима, у Јанковићима и Рвашима“. Зар ово што каже друг Лопичић не говори довољно јасно да овај четнички батаљон као и други

батаљони који су 1942 организовани по Црној Гори, нијесу преживљавали због тога што се боре против партизана најтеже часове у својим осјећањима. Један приличан број припадника ових четничких јединица у служби окупатора борио се против партизана врло упорно баш због тога што су стајали на другом становишту од оног партизанског. Сигурно је да су извјесне наше лијеве грешке утицале на извјесно повећање бројног стања ових квинслишких јединица, али је неоправдано догађаје и збивања из наше прошлости објашњавати онако како би неко желио да су се збили већ онако какви су они стварно били.

Друг Лопичић наставља: „Цеклињани су листом пошли у оружани устанак 13 јула 1941, под руководством своје славне и омиљене Комунистичке партије и постигли су велике и значајне успјехе. И после напуштања фронталне борбе и повлачења пред моћним фашистичким снагама народ је остао вјерањ идеји устанка и уз комунисте, дајући сваку могућу помоћ и заштиту партизанским борцима, који су били сачувани на овом терену, појачавао је своје снаге и наставио борбу. Народ је опет почетком 1942 године био листом уз Партију и народну борбу, све до организовања четничких војних формација, када је моћни окупатор са овима присилио наше снаге на повлачење из Црне Горе“. У свакој прилици друг Лопичић тврди: „Народ је остао вјеран идеји устанка и уз комунисте“, „Народ је опет почетком 1942 г. био листом уз Партију...“, „И опет је народ...“ итд. итд. А мени се чини да су томе истом Лопичићевом народу припадали и они који су после 13-то јулских борби искористили налет окупаторских дивизија, убиства, пљачку и паљевине, за разарање наших на брзу руку формираних војних јединица; томе народу су припадали и војници онога батаљона који се 1942 онако упорно борио из дана у дан против партизана, док наше јединице нијесу биле принуђене да се повуку са територије Црне Горе. Кад узмемо да анализирамо догађаје онако како су се они дешавали, не можемо се апстрактно служити изразом: народ је био ово или оно, јер народ није једна компактна цјелина, а нарочито није био у оно вријеме, него су га сачињавале разне класе, а на селу и слојеви, чији, нарочито, економски интереси, нијесу били истовјетни, па је сасвим разумљиво да тај народ није био компактан и није на истовјетан начин реаговао. Због тога сматрам да је бесмислица тврдити да је народ као цјелина у оно вријеме био на овој или оној страни.

Даље, друг Лопичић пише: „Тако исто цеклински четници су се обично, масовно предавали нашим борцима, одбили су 1942 г. да пођу у Босну, и нијесу се истицали у злочинима и недјелима“. Лопичић тврди да се четници из Цеклина нијесу истицали у злочинима и недјелима. А има ли већег злочина од издаје народне борбе и службе окупаторима против свог сопственог народа и домовине? Друга је ствар што је наша Народноослобо-

дилачка борба била врло сложена и што је од првих почетака садржавала низ елемената социјалистичке револуције, те се морало врло еластично поступати према свим онима који нијесу били изразити непријатељи и коловође.

Кроз читав овај „прилог историји КПЈ — за Црну Гору“, друг Лопичић остаје досљедан наслову своје књиге „Развој и рад КПЈ у Цеклину“. Партијска организација у Цеклину и Цеклин, Општина ријечка, према мишљењу друга Лопичића, постоје сами за себе, сами себи, довољни и довољни другу Лопичићу.

Ко иоле има имало искуства из илегалног рада наше Партије прије рата, а друг Лопичић то има и то читаву деценију прије 1941, не може порећи прилично живе везе које су постојале између мјесних комитета Партије и организација на терену. У својој књизи друг Лопичић, свега на 2—3 мјеста помиње помоћ коју им је указивао МК Цетиње, а на 2 мјеста помоћ Покрајинског комитета КПЈ за Црну Гору. Највећи број помоћи које је организација у Цеклину добијала од виших партијских руководства, преко појединих другова друг Лопичић, уколико то помиње, своди на помоћ коју су поједини Цеклињани указивали партијској организацији у Цеклину. Добија се тако утисак да друг Лопичић још није схватио да се историја развитка и рада партијске организације у Цеклину не може одвојити неким зидом од историје рада и развитка других партијских организација у Срезу цетињском, па и у читавој Црној Гори. Све промјене које су се дешавале у животу и раду како руководства КПЈ тако и организација остављале су своје трагове, без обзира да ли је неко могао да их види или не. Тако и промјена која је 1937 извршена у ЦК КПЈ, а које се друг Лопичић није уопште дотакао, од огромног је историског значаја и врло позитивно се одразила на даљи рад и развој и саме организације у Цеклину.

Читајући књигу друга Лопичића, човјек се не може ослободити утиска да је он неспретно преувеличавао сва прогресивна збивања, развој и успјехе партијске организације у Цеклину. С друге стране, све оно што је било назадно, као и разне негативне појаве, настоји, свјесно или несвјесно, да претстави као да то није имало неке бројније подршке или када је очигледно да је подршка бројнија, онда то разблажује.

У читавој књизи највише заслужују пажње спискови лица која су припадала основним партијским организацијама и именик бораца и жртава из Цеклина, палих у Народноослободилачком рату од 1941—1945 године, наравно, уколико су подаци пажљиво прикупљени, као и неколико документарних фотографија.